

บทที่ 5

สรุปผลการวิจัย อภิปรายผลและเสนอแนะ

การสรุปผลการวิจัยในส่วนนี้ว่าด้วย ข้อเสนอการเปลี่ยนแปลงเชิงสัณฐานของตลาดชุมชนริมน้ำในระดับลุ่มน้ำ และการเปลี่ยนแปลงเชิงสัณฐานของตลาดชุมชนริมน้ำในระดับตลาด เปรียบเทียบระหว่างอดีตและปัจจุบัน รวมทั้งแนวโน้มการเปลี่ยนแปลงความเป็น “สัณฐานศูนย์กลาง” ในอนาคต จากนั้นจึงดำเนินการอภิปรายผล และเสนอแนะในประเด็นสำคัญเป็นลำดับสุดท้าย ดังนี้

1. สรุปผลการวิจัย

การค้นหาเงื่อนไขปัจจัยที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงเชิงสัณฐานตลาดชุมชนริมน้ำ ในลุ่มน้ำนครชัยศรี สามารถสรุปผลการวิจัยได้เป็น 2 ระดับ ดังนี้

1.1 การเปลี่ยนแปลงเชิงสัณฐานของตลาดชุมชนริมน้ำในระดับลุ่มน้ำ

จากผลการศึกษาลักษณะโครงสร้างเชิงสัณฐานของพื้นที่บริเวณลุ่มน้ำนครชัยศรีทั้งอดีตและปัจจุบัน ซึ่งมีการเปลี่ยนแปลงระบบระบบโครงข่ายการสัญจรและพื้นที่ว่าง จากโครงข่ายการสัญจรทางน้ำ (รวมถึงทางเกวียนและเส้นทางบกอื่นๆ ที่ใช้ในอดีต) มาเป็นโครงข่ายการสัญจรทางบก โดยสมบูรณ์ พบว่า ส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงเชิงสัณฐานของระบบพื้นที่ว่าง และความเป็นสัณฐานศูนย์กลางของตลาด ที่สามารถสรุปได้ดังนี้

1) ระบบพื้นที่ว่างโดยรวมทั้งลุ่มน้ำมีจำนวนเพิ่มขึ้นเป็น 5 เท่าจาก 2,717 หน่วย เป็น 16,873 หน่วย เกิดจากเดิมที่ระบบการสัญจรทางน้ำเป็นหลัก โครงข่ายการเชื่อมต่อดังกล่าวเป็นโครงสร้างที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ (แม้จะมีการขุดคลองขึ้นจำนวนมาก) ระบบพื้นที่ว่างจึงมีการเปลี่ยนแปลงค่อนข้างน้อยและเป็นไปอย่างช้าๆ แตกต่างจากการพัฒนาโครงข่ายการสัญจรทางบกในปัจจุบันที่เป็นไปอย่างรวดเร็ว ครอบคลุมทุกพื้นที่อย่างทั่วถึง ทำให้ระบบพื้นที่ว่างบริเวณลุ่มน้ำนครชัยศรีมีความหนาแน่นค่อนข้างสูงในปัจจุบัน

2) พื้นที่ว่างในระบบทั้งลุ่มน้ำที่ทำการศึกษามีศักยภาพในการเข้าถึงหรือมีค่าการฝังตัว (integration) ที่สูงขึ้นในทุกระดับการวิเคราะห์ ทั้งศักยภาพการเข้าถึงระดับพื้นที่รวม (global local analysis) ศักยภาพการเข้าถึงระดับพื้นที่เฉพาะ (local analysis) และศักยภาพการเข้าถึงพื้นที่ระดับความเชื่อมต่อ (connectivity) ซึ่งเป็นไปได้ว่า โครงข่ายการสัญจรทางบกเอื้อให้เกิดการสัญจรอิสระในการเข้าถึงและผ่านไปยังบริเวณต่างๆ ได้มากขึ้นกว่าทางน้ำหรือสามารถเดินทางไปยังพื้นที่ต่างๆ ได้มากขึ้น

3) บริเวณที่มีศักยภาพในการเข้าถึงสูงหรือมีการฝังตัวสูง (high integration) ในอดีต ยังคงรักษาตำแหน่งเดิมไว้ได้ในปัจจุบันหรือยังคงความเป็น “ฐานศูนย์กลาง” ไว้ได้ ได้แก่ บริเวณตลาดท่านา ซึ่งยังเอื้อให้เกิดตลาดจิวไรและตลาดดอนหวายขึ้นตามมา ยกเว้น บริเวณตลาดลำพญาและตลาดบางนกกระทุงที่กลายเป็นบริเวณที่มีศักยภาพในการเข้าถึงค่อนข้างต่ำถึงต่ำในปัจจุบัน นอกจากนั้น บริเวณที่มีศักยภาพในการเข้าถึงสูงยังครอบคลุมพื้นที่มากขึ้น เนื่องจากการตัดถนนหลายสาย เช่น ถนนเพชรเกษม ถนนบรมราชชนนี ถนนพุทธมณฑลสาย 5,7 เป็นต้น ซึ่งล้วนมีความสำคัญและเอื้อให้เกิดระดับสัญจรอิสระสูงทั้งสิ้น

4) บริเวณที่มีศักยภาพในการเข้าถึงต่ำหรือมีการแยกตัว (segregation) จากพื้นที่โดยรอบในอดีต ได้แก่บริเวณตอนบนและตอนล่างของโครงข่ายพื้นที่ว่าง ยังคงมีศักยภาพในการเข้าถึงต่ำอยู่ตำแหน่งเดิมปัจจุบัน แต่ครอบคลุมพื้นที่มากขึ้น เนื่องจาก บริเวณดังกล่าวยังคงเป็นพื้นที่สวนท้องนา และพื้นที่โล่งเป็นส่วนใหญ่โดยมีชุมชนหมู่บ้านที่ตั้งอยู่ห่างไกลกันเป็นระยะ ประกอบกับโครงข่ายถนนที่มีความคดเคี้ยวและไม่กว้างมาก บางเส้นทางได้หยุดลงบริเวณริมแม่น้ำหรือลำคลอง จึงไม่เอื้อให้เกิดระดับสัญจรอิสระที่สูงจนเหนียวแน่นให้เกิดฐานศูนย์กลาง หรือไม่พบว่ามีตลาดริมน้ำเกิดขึ้น ยกเว้น ตลาดบางหลวง

5) ในอดีตบริเวณที่มีศักยภาพในการเข้าถึงค่อนข้างสูงถึงปานกลาง โดยเฉพาะบริเวณปากคลองที่แยกจากแม่น้ำนครชัยศรี ได้เป็นตำแหน่งที่มีการจอดเรือโดยสารและขนส่งสินค้า จึงเอื้อให้เกิดระดับการสัญจรอิสระสูงและดึงดูดกิจกรรมการค้าให้เกิดขึ้น จึงมีตลาดเกิดขึ้น ได้แก่ ตลาดบางไทรป่า ตลาดคุนพระทวี ตลาดบางเลน ตลาดใหม่บางปลา ตลาดบางภาษี ตลาดห้วยพลู แต่มาในปัจจุบันตลาดบางแห่งสูญหายไป ได้แก่ ตลาดคุนพระทวี และตลาดบางภาษี ตลาดบางแห่งซบเซาลง ได้แก่ ตลาดบางไทรป่า ตลาดบางเลน ตลาดห้วยพลู ตลอดจนบางแห่งสิ้นสุดบทบาทลง ได้แก่ ตลาดใหม่บางปลา

1.2 การเปลี่ยนแปลงเชิงฐานของตลาดชุมชนริมน้ำในระดับตลาด

การศึกษาลักษณะเชิงฐานของตลาดชุมชนริมน้ำในระดับตลาด พบว่า มีการเกิดขึ้นในตำแหน่งที่มีศักยภาพการเข้าถึงที่แตกต่างกันไป ทั้งตำแหน่งที่มีศักยภาพในการเข้าถึงสูง ปานกลาง ตลอดจนมีศักยภาพการเข้าถึงต่ำ แต่ตลาดเหล่านี้ล้วนมีบทบาทสำคัญทางการค้าต่อพื้นที่ที่ตลาดตั้งอยู่ทั้งสิ้น มาในปัจจุบันโครงข่ายการสัญจรทางน้ำได้ถูกลดความสำคัญลง ตลาดริมน้ำต่างได้รับผลกระทบ ทำให้แต่ละแห่งมีการเปลี่ยนแปลงและมีการปรับตัวในรูปแบบและบทบาทที่แตกต่างกันไป โดยมีประเด็นที่น่าสนใจสามารถสรุปได้ดังนี้

1) ตลาดท่านา เป็นตลาดที่ตั้งอยู่ในตำแหน่งที่เคยมีศักยภาพการเข้าถึงสูงด้วยโครงข่ายการสัญจรทางน้ำ และในปัจจุบันยังคงอยู่ในตำแหน่งที่มีศักยภาพในการเข้าถึงสูงด้วย

โครงการสัญจรทางบก อาจมีแนวโน้มลดบทบาททางการค้าลงเหลือเพียงระดับชุมชน แต่ด้วยศักยภาพในการเข้าถึงสูงจึงสามารถเอื้อให้เกิดระดับการสัญจรอิสระเข้ามาในพื้นที่ได้ดี จึงมีผลต่อการดึงดูดกิจกรรมการค้า พร้อมกันนี้ตลาดได้ปรับตัวให้มีบทบาทในเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ จึงทำให้ตลาดคงความเป็นฐานศูนย์กลางไว้ได้ในปัจจุบัน

2) ตลาดลำพญา เดิมตลาดตั้งอยู่ในตำแหน่งที่มีศักยภาพการเข้าถึงสูงด้วยโครงข่ายการสัญจรทางน้ำ แต่ในปัจจุบันกลับมีศักยภาพในการเข้าถึงต่ำลงด้วยโครงการสัญจรทางบก บทบาททางการค้าจึงลดลงเหลือเพียงระดับชุมชน บรรยากาศค่อนข้างเงียบเหงา มีแนวโน้มที่จะซบเซาลงเรื่อยๆ ผู้คนในตลาดจึงพยายามฟื้นฟูให้ตลาดกลับมาคึกคักอีกครั้ง ด้วยบทบาทการค้าของการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์

3) ตลาดบางไทรป่า เดิมตลาดตั้งอยู่ในตำแหน่งที่มีศักยภาพการเข้าถึงปานกลางด้วยโครงข่ายการสัญจรทางน้ำ แต่ในปัจจุบันมีศักยภาพในการเข้าถึงต่ำด้วยโครงการสัญจรทางบก บทบาททางการค้าจึงลดลงอย่างมากเหลือเพียงในชุมชน บรรยากาศค่อนข้างเงียบเหงา มีแนวโน้มที่จะซบเซาลงเรื่อยๆ แต่การค้าขายยังคงดำเนินอยู่ได้เนื่องจากการมีกลุ่มลูกค้าเฉพาะจากรูปแบบสินค้าเป็นตัวดึงดูด

4) ตลาดบางปลา เดิมตลาดตั้งอยู่ในตำแหน่งที่มีศักยภาพการเข้าถึงต่ำทั้งที่เป็นการสัญจรด้วยโครงข่ายทางน้ำ และในปัจจุบันมีศักยภาพในการเข้าถึงต่ำลงมากด้วยโครงการสัญจรทางบก แม้ถนนจะเข้าถึงพื้นที่ตัวตลาดอย่างใกล้ชิด แต่บทบาททางการค้าก็หมดไปอย่างสิ้นเชิงเหลือเพียงการอยู่อาศัยในชุมชน บรรยากาศทั่วไปค่อนข้างเงียบสงบ

5) ตลาดดอนหวาย เป็นตลาดที่ตั้งอยู่ในตำแหน่งที่มีศักยภาพการเข้าถึงปานกลางด้วยโครงข่ายการสัญจรทางน้ำในอดีต และมีศักยภาพในการเข้าถึงต่ำด้วยโครงการสัญจรทางบก จึงมีการซบเซาลงของบทบาททางการค้า แต่ด้วยโครงข่ายการสัญจรโดยรอบที่มีศักยภาพในการเข้าถึงสูงจึงเอื้อให้เกิดระดับการสัญจรอิสระเข้ามาในพื้นที่ มีผลต่อการดึงดูดกิจกรรมการค้าที่ฟื้นฟูขึ้นในรูปแบบของการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์

6) ตลาดจี่วราย เป็นตลาดที่ตั้งอยู่ในตำแหน่งที่มีศักยภาพการเข้าถึงสูงด้วยโครงข่ายการสัญจรทางน้ำในอดีตและโครงการสัญจรทางบกในปัจจุบัน แต่ไม่เอื้อให้ตลาดมีบทบาททางการค้าที่กว้างขวางดังในอดีต เนื่องจาก โครงข่ายการสัญจรทางบกได้กระจายไปยังพื้นที่ต่างๆ อย่างทั่วถึง ผู้คนมีโอกาสและทางเลือกมากขึ้น ตลาดจึงซบเซามีเพียงการค้าภายในชุมชน

2. การอภิปรายผล

จากสรุปผลการวิจัยเกี่ยวกับเงื่อนไขปัจจัยที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงเชิงฐานของตลาดชุมชนริมน้ำ บริเวณลุ่มน้ำนครชัยศรี สามารถอภิปรายผลได้ดังนี้

2.1 ประมวลผลการศึกษาเพื่อตอบคำถามการวิจัย

จากคำถามการวิจัยที่ได้กำหนดไว้ สามารถตอบคำถามการวิจัยเป็นประเด็นได้ดังนี้

1) การเปลี่ยนแปลงเชิงสัณฐานของตลาดชุมชนริมน้ำในช่วงเวลาที่ผ่านมาจากอดีตจนถึงปัจจุบันเป็นอย่างไร เพราะเหตุใดจึงยังสามารถดำรงอยู่ได้ ในแต่ละช่วงเวลามีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กับลักษณะทางสังคม วัฒนธรรมและเศรษฐกิจอย่างไรบ้าง

จากผลการศึกษาได้แสดงให้เห็นว่า การเปลี่ยนแปลงลักษณะโครงสร้างเชิงสัณฐานของพื้นที่บริเวณลุ่มน้ำนครชัยศรีในอดีตมาถึงปัจจุบัน เกิดจากเปลี่ยนแปลงระบบโครงข่ายการสัญจรและพื้นที่ว่างของการสัญจรทางน้ำมาเป็นการสัญจรทางบกโดยสมบูรณ์ มีผลต่อศักยภาพในการเข้าถึงพื้นที่และความเป็นสัณฐานศูนย์กลางของตลาด ตลาดที่สามารถดำรงอยู่ได้มักอยู่ในตำแหน่งที่มีศักยภาพในการเข้าถึงสูง และมีความเป็นสัณฐานศูนย์กลาง โดยต้องมีการปรับตัวของรูปแบบการค้าแบบปกติควบคู่กับการค้าเชิงท่องเที่ยว จึงจะสามารถดำรงอยู่ได้ในสภาวะการณ์ปัจจุบัน อย่างไรก็ตาม ตลาดที่อยู่ในตำแหน่งที่มีศักยภาพในการเข้าถึงต่ำกว่า จำเป็นต้องมีปัจจัยอื่นๆ มาเป็นตัวดึงดูด (attract) ให้มีผู้คนเข้ามาในพื้นที่ เช่น ตัวสินค้า บรรยากาศ สภาพแวดล้อม ฯลฯ ควบคู่กับการค้าขายปกติ ซึ่งล้วนสัมพันธ์กับปัจจัยทางสังคม วัฒนธรรมและเศรษฐกิจ โดยเฉพาะความพร้อมของผู้คนที่อาศัยและค้าขายอยู่ในตลาดนั้นๆ

จึงเป็นการยืนยันทฤษฎีกระบวนการเกิดสัณฐานศูนย์กลางที่ชี้ให้เห็นว่า การเชื่อมต่อของโครงข่ายการสัญจรอย่างมีประสิทธิภาพ มีผลต่อความนิยมในการเข้าสู่พื้นที่ของผู้คนและการกระจายตัวของกิจกรรมต่างๆ โดยในบริเวณที่มีศักยภาพการมองเห็นและเข้าถึงสูง จะกลายเป็นพื้นที่ศูนย์กลางเมืองที่มีกิจกรรมการค้าเกิดขึ้น อย่างไรก็ตาม สิ่งดึงดูดก็สามารถดึงดูดผู้คนเข้ามาในพื้นที่ได้ แต่อาจเป็นไปได้เพียงบางโอกาสหรือบางช่วงเวลาเท่านั้น

2) การเปลี่ยนแปลงเชิงสัณฐานของตลาดชุมชนริมน้ำ มีแนวโน้มการเปลี่ยนแปลงความเป็น “สัณฐานศูนย์กลาง” ในอนาคตอย่างไร

ตลาดชุมชนริมน้ำในปัจจุบันเป็นตลาดที่เข้าถึงด้วยเส้นทางบก มีทางเข้าหลักหันออกสู่ถนน ส่วนด้านหลังตลาดเป็นพื้นที่ริมน้ำ จึงกลายเป็น “ตลาดริมน้ำฐานบก” อย่างชัดเจน แม้ว่าโครงข่ายถนนได้กระจายไปยังพื้นที่ต่างๆ โดยเฉพาะบริเวณตลาด ให้สามารถเดินทางได้อย่างสะดวก แต่เมื่อพิจารณาโครงข่ายพื้นที่ว่างทั้งระบบ กลับพบว่า ตำแหน่งตลาดริมน้ำก็ยังอยู่ลึกเข้าไปจากโครงข่ายถนนสายหลักและมักอยู่ด้านในสุดของพื้นที่หรือย่านชุมชนนั้นๆ จึงเสมือนว่าตลาดเข้าถึงง่ายแต่ในความเป็นจริง กลับตั้งอยู่ด้านหลังของพื้นที่ ดังนั้น หากโครงข่ายการสัญจรทางบกในอนาคตมีความหนาแน่นมากขึ้น จึงมีความเป็นไปได้ที่ตลาดเหล่านี้จะยิ่งทวีความลึกของการเข้าถึงมากยิ่งขึ้น และมีแนวโน้มที่จะสูญเสียความเป็นสัณฐานศูนย์กลาง จนไม่สามารถดำรงบทบาทการค้าไว้ได้

3. ข้อเสนอแนะ

3.1 ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1) แนวทางในการพัฒนาพื้นที่บริเวณตลาดชุมชนริมน้ำ ควรกำหนดให้เป็นสถานที่ที่มีบรรยากาศด้านวัฒนธรรมที่รายรอบไปด้วยอาคารบ้านเรือนที่มีรูปแบบสถาปัตยกรรมที่เก่าแก่และมีความสำคัญทางประวัติศาสตร์ควรค่าแก่การอนุรักษ์ ทั้งในเชิงการท่องเที่ยว การเรียนรู้และการทำกิจกรรมสาธารณะ ให้เป็นพื้นที่ทางสังคมของชุมชนได้ตระหนักถึงคุณค่า โดยการฟื้นฟูหรือสร้างเส้นทางสัญจร ทั้งทางน้ำและทางบกให้เชื่อมต่อกับเส้นทางที่มีศักยภาพในการเข้าถึงที่ดี เอื้อให้การเดินทางที่สะดวกเข้าสู่พื้นที่นั้นๆ โดยเน้นความสำคัญของการเข้าถึง มุมมอง การสร้างกิจกรรมในพื้นที่อย่างสอดคล้องกับศักยภาพในการเข้าถึง ด้วยการออกแบบปรับปรุงภูมิทัศน์ในพื้นที่

2) แนวทางการพัฒนาด้านเศรษฐกิจและท่องเที่ยวในตลาดชุมชนริมน้ำ ควรส่งเสริมการพัฒนาที่เกิดจากการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน เป็นการสร้างอาชีพ รายได้ ตลอดจน ความสามัคคีเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน เพื่อให้เกิดเป็นชุมชนเข้มแข็ง และป้องกันผลกระทบจากการขยายตัวทางเศรษฐกิจและการท่องเที่ยวจนละเลยชีวิตความเป็นอยู่ของชาวชุมชน รวมทั้งมิให้สูญเสียเอกลักษณ์ดั้งเดิมของชุมชน

3) แนวทางการพัฒนาระบบคมนาคมขนส่งทางน้ำ ควรคำนึงถึงการเชื่อมต่อระหว่างชุมชนบริเวณใกล้เคียง และพื้นที่ลุ่มน้ำทั้งหมด เพื่อให้โครงข่ายการสัญจรทางน้ำได้เอื้อให้เกิดความสัมพันธ์ระหว่างพื้นที่ชุมชนต่างๆ และเกิดปฏิสัมพันธ์ทางสังคม นำไปสู่การสร้างบรรยากาศชุมชนและพื้นที่สาธารณะที่มีชีวิตชีวา

3.2 ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยในครั้งต่อไป

1) การศึกษาแต่ละองค์ประกอบของตลาดชุมชนริมน้ำที่มีผลต่อโครงข่ายพื้นที่ว่างและทางสัญจรเพื่อให้ทราบความสัมพันธ์ระหว่างศักยภาพของพื้นที่ว่างและทางสัญจรกับสิ่งที่เกี่ยวข้องภายในชุมชนย่านตลาดริมน้ำ

2) การศึกษาการใช้พื้นที่ว่างริมน้ำบริเวณตลาดชุมชนริมน้ำเพื่อเปรียบเทียบลักษณะพฤติกรรมการใช้พื้นที่ระหว่างวิถีชีวิตเดิมกับการพัฒนาพื้นที่แบบสมัยใหม่

3) การศึกษารูปแบบและแนวทางการปรับปรุงฟื้นฟูให้พื้นที่ว่างสาธารณะบริเวณตลาดริมน้ำ กลับมาเป็นพื้นที่ของคนในชุมชนและนักท่องเที่ยวร่วมกัน หรือ “เป็นพื้นที่ปฏิสัมพันธ์ทางสังคมสำหรับทุกคน”